

Läti Ülemkohtu konverents „Kõrgemate kohtute roll inimõiguste kaitsel“
2.-3. mai 2012
Riia, Läti

kriminaalkolleeegiumi kohtunikud **Lea Kivi ja Eerik Kergandberg**

1. Käesolevaga kannan vabandustega tagantjärele ette, et viibisime koos kolleeg Lea Kiviga Riigikohtu esimehe korraldusel ja volitusel 2. ja 3. mail 2012 Riias Läti Ülemkohtu korraldatud rahvusvahelisel konverentsil ja mina esinesin seal ka ettekandega teemal **EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS – KAS EESTI NELJAS KOHTUASTE?**
2. Arvan, et see oli Eve Rohtmetsa konverentsi eelselt valminud analüüs, mu konverentsiettekandega umbes analoogilisel teema, millele ettekandes põhiliselt tuginesin. Kuid lisasin mõistetavalt ka enda arvamust ja hinnanguid.
3. Kõnealuse valdkonna probleemidest loetlesin ettekandes järgmisi:
 - 3.1. EIK on teadupärast võtnud endale õiguse lahendada ausa kohtumenetlusega seonduvaid kaasuseid nn tervikhinnangu alusel. Näiteks menetluse mõistliku aja nõude rikkumise tuvastamisel loetakse kohe tuvastatuks ka ausa kohtumenetluse põhimõtte rikkumine ja jäetakse ülejäänud kaebuses sisaldunud väidetavad art 6 rikkumised (näiteks süütuse presumptsiooni rikkumine) üldse kontrollimata. Võiks ju küsida, et kas selliselt toimides – kaebaja kõigile argumentidele vastamata ja samas meie õigusruumi võimalikele inimõiguste rikkumisele reageerimata jättes ei riku EIK ise ausa kohtumenetluse põhimõtet? Sellist etteheidet kahjuks EIK-le teadupärast teha ei saa. EIK on nimelt ootuspäraselt deklareerinud, et nende endi suhtes ausa kohtumenetluse põhimõtte ei kehti. Kuid võimatus kaevata EIK lahendite peale ei ole siseriiklikult siiski eriti akuutne probleem. Küll aga on selline EIK-poolne tervikhinnanguline lähenemine Eesti oludes tekitanud teatud siseriiklikke reageerimisraskusi EIK lahendeile. Kas siseriiklik seadusandja peaks lugema EIK lahendeist välja teatud nn miinimumstandardid ja kehtestama siseriiklikult just need või lähtuma n.ö igaks juhuks siseriiklikult natuke kõrgematest inimõiguste tagamise standarditest, kui seda eeldaks EIK praktika? Ei sa jätta märkimata, et ka mitmete Euroopa juhtivate kriminaalmenetlusõiguse spetsialistide arvamus kohaselt, kui väga drastilised juhtumid kõrvale jätta, sekkub EIK süüdistatava õiguste kaitsmisse liiga ettevaatlikult ja sageli on konventsiooni osalisriikide kõrgeimad kohtud olnud AMP tagamisel nõudlikumad kui EIK.¹ Siinkõneleja arvates on vähemalt kriminaalmenetluses kohtumenetluse ausust tagada püüdes ka Eesti kõrgeimas kohtus põhjendatult toimitud samamoodi.
 - 3.2. Ilmselt ei ole midagi üllatavat selles, et meie KrMS § 366 p 7 sisaldab n.ö „piiriülese teistmisalusena“ juhtumit, mil EIK on teistetavas kriminaalasjas tehtud kohtuotsuse peale esitatud individuaalkaebuse rahuldanud EIÕK või selle lisaprotokollide rikkumise tõttu ning see rikkumine võis mõjustada asja otsustamist Eestis ja rikkumist ei ole võimalik kõrvaldada või sellega põhjustatud kahju heastada muul viisil kui teistmise kaudu. Riigikohus on ka paaril korral rahuldanud kõnealusele alusele tugineva teistmisavalduse. Samas võiks märkida, et Riigikohus jättis rahuldamata ühe sellise teistmisavalduse, mis tugines EIK taunivale otsusele, milles öeldi, et kohtumenetlus Eestis ei olnud küll nõ materiaalses mõttes ebaaus, kuid samas ei näinud aus. Riigikohus leidis selles asjas, et vanast ajast pärit lausung -

¹ Vt R. Bahrenberg Diskussionsbericht über die III Arbeitssitzung. Straffjustiz in Spannungsfeld von Effizienz und Fairness.. Konvergente und divergente Entwicklungen im Strafprozessrecht. Berlin: Duncker & Humblot 2004, lk 282.

Justice must not only been done, it must be seen to be done!- on küll iseenesest väga ilus. Kuid aus kohtumenetlus ja selle näivus ei ole siiski päris samad asjad ja kohtumenetluse ilusa näivuse tagamiseks puudub alus hakata kohtumenetlust uuendama. Kõnealuse teistmisalusega seonduv õiguslik põhiprobleem on aga selles, et KrMS § 367 lg 2 kohaselt võib Riigikohtule esitada teistmisavalduse ka selle isiku kaitsja, kes arvab, et EIK on tema kohtuasjaga sarnases asjas ja samal õiguslikul alusel teinud tauniva otsuse. Sellise õiguslikult üsna pretsedenditu erandi eesmärk on ilmselgelt väga ülekoormatud Euroopa Inimõiguste Kohtu töökoormuse vähendamine. Riigikohtu jaoks tekitab säte aga mõistetavalt täiendavaid, vähemalt tõlgenduslikke probleeme. Täna võiks ilmselt siiski asuda seisukohale, et “sarnasest asjast ja samast õiguslikust alusest” on põhjust rääkida ikka vaid Eesti õiguse kontekstis.

- 3.3. Ning päris lõpetuseks võib öelda, et Eesti (kuid ilmselt teistegi riikide) erialakirjanduses diskuteeritakse selle üle, milline on EIK nn juhtotsuste (*pilot-judgement*) õiguslik tähendus ja millest täpselt lähtub EIK pädevus neid otsuseid teha ning kuidas täpselt piiritleda EIK praktikas „struktuurset probleemi“ „süsteemset probleemist“.²
4. Võib öelda, et ettekanne tekitas elavat vastukaja. Sealhulgas EIK-s Lätit esindavas kohtunikus, kes ei tahtnud nõustuda „altpoolt tuleva kriitikaga“ EIK suhtes. Aga kes siis tahab sellise kriitikaga nõustuda.
5. Kokkuvõttes leian, et konverents oli meie esindajaile huvipakkuv, ka kultuuriprogrammi osas. Ja loodetavasti oli kuulajail midagi mõtlemisväärset märgata ka meie erialaste juttude pinnalt.

Eerik Kergandberg
riigikohtunik

² Vt näiteks Mart Susi Struktuurse probleemi määratlus Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendites 2010-2011. – Juridica 2012, I, lk 3-12.